

Wyrok z dnia 12 września 2003 r., I CK 65/02

Nabywca weksła w drodze indosu zwrotnego nie powraca do swoich praw przysługujących mu pierwotnie w ciągu indosowym, chyba że nabycie łączy się z wykupieniem weksła.

Sędzia SN Marian Kocon (przewodniczący)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz

Sędzia SN Antoni Górski (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "T.", spółki z o.o. w W. przeciwko Polskim Kolejom Państwowym S.A. w W. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 12 września 2003 r. kasacji strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 22 listopada 2001 r.

oddalił kasację i zasądził od powoda na rzecz pozwanego 1800 zł zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powodowa spółka, jako prawny posiadacz weksła własnego bez protestu, wystawionego w dniu 15 września 1998 r. przez Hutę S.W., Zakład Hutniczy, spółka z o.o. na kwotę 500 000 zł z terminem płatności w dniu 15 lipca 1999 r., domagała się w postępowaniu nakazowym zasądzenia tej kwoty solidarnie od wystawcy i od kolejnych indosantów, tj. Przedsiębiorstwa PKP w W., „Z.W.” S.A. w Z.G. i "K.S.M.", spółka z o. o. w W.

Sąd Okręgowy – Sąd Gospodarczy w Rzeszowie nakazem zapłaty z dnia 19 kwietnia 2000 r. orzekł zgodnie z żądaniem pozwu.

Zarzuty od tego orzeczenia wnieśli pozwani PKP i "K.S.M.", spółka z o.o., wobec której ogłoszona została upadłość.

Sąd Okręgowy w Rzeszowie wyrokiem z dnia 5 czerwca 2001 r. utrzymał w mocy nakaz zapłaty w stosunku do pozwanego PKP i uchylił tenże nakaz w stosunku do pozwanej spółki "K.S.M.", odrzucając w tym zakresie pozew.

Wedle bezspornych ustaleń Sądu prawny obieg weksla był następujący:

Remitentem weksla była Agencja Węgla i Stali „A.” spółka z o.o. w Katowicach, która indosowała go w dniu 9 listopada 1998 r. na rzecz spółki „K.S.M.”, a ta w tym samym dniu przeniosła weksel w drodze indosu na rzecz pozwanego PKP. Pozwany ten dokonał indosu weksla w dniu 28 grudnia 1998 r. na rzecz spółki akcyjnej „Z.W.”, która indosowała go w dniu 7 kwietnia 1999 r. na rzecz Agencji Węgla i Stali „A.”. W ten sposób Agencja stała się ponownie prawnym posiadaczem weksla, który w dniu 15 marca 2000 r., a więc już po dacie płatności, przeniosła na rzecz spółki „Z.W.”. Ta ostatnia indosowała weksel w dniu 4 lipca 2000 r. na powodową spółkę „T.”, która dochodzi praw z tego weksla w niniejszym procesie.

Dokonując oceny skutków prawnych tego obiegu weksla dla roszczeń powoda Sąd Okręgowy uznał, że wobec otwarcia w dniu 9 kwietnia 1999 r. postępowania układowego w stosunku do wystawcy weksla, posiadacz weksla może wykonywać swe roszczenia zwrotne już przed terminem płatności. Prawo do poszukiwania przed tym terminem przysługiwało spółce „Z.W.”, która przeniosła je w drodze indosu na rzecz Agencji „A.” w dniu 7 kwietnia 1999 r., ta zaś w dniu 15 marca 2000 r. powtórnie indosowała na rzecz spółki „Z.W.”, która przeniosła to prawo w dniu 4 lipca 2000 r. na rzecz powodowej spółki. Powódka nabyła prawo dochodzenia zwrotnego poszukiwania roszczenia z weksla na podstawie art. 14 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282 – dalej: „Pr.weksl.”), w myśl którego indos przenosi wszelkie prawa z weksla. Dlatego Sąd Okręgowy utrzymał w mocy nakaz zapłaty wydany przeciwko pozwanej PKP.

Na skutek apelacji pozwanej od tego orzeczenia Sąd Apelacyjny w Rzeszowie wyrokiem z dnia 22 listopada 2001 r. zmienił je w ten sposób, że uchylił nakaz zapłaty wydany przeciwko PKP i oddalił powództwo przeciwko temu pozwanemu.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę przede wszystkim na to, że dokonany w dniu 15 marca 2000 r. przez Agencję „A.” indos weksla na rzecz spółki „Z.W.” był indosem poterminowym w rozumieniu art. 20 zdanie drugie Pr.weksl., a zatem miał skutki zwykłego przelewu, dokonanego jedynie w formie indosu. Przelew jest pochodnym sposobem nabycia praw. Z przedstawionego szeregu indosów weksla wynika, że pozwany PKP nie był zwrotnie zobowiązany wobec Agencji „A.”, a zatem Agencja ta nie mogła przelać żadnego prawa regresu wobec pozwanego na rzecz „Z.W.”, a ten z kolei na powodową spółkę „T.”. Tym samym powódce nie

przysługuje w stosunku do pozwanego dochodzone roszczenie, co skutkowało zmianę wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie powództwa przeciwko PKP.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżyła powodowa spółka kasacją, w której zarzuciła naruszenie art. 20 Pr.weksl. i na tej podstawie wniosła o jego zmianę przez oddalenie apelacji od wyroku Sądu pierwszej instancji, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z ciągu indosów figurujących na wekslu i jego przedłużku wynika, że dwoje kontrahentów wekslowych było prawnymi posiadaczami weksla dwukrotnie. Pierwszym z nich była Agencja Węgla i Stali „A.”, która, jako jego remitent, dokonała pierwszego indosu w tym obiegu w dniu 9 listopada 1998 r., a ponownie stała się posiadaczem weksla na skutek indosowania na jej rzecz przez spółkę „Z.W.” w dniu 7 kwietnia 1999 r., czyli przed terminem płatności weksla. W dniu 15 marca 2000 r. Agencja „A.” dokonała indosu odwrotnego, czyli przeniosła weksel na rzecz spółki „Z.W.”, która w ten sposób stała się jego posiadaczem po raz drugi. Taką sytuację w obiegu weksla, w której dłużnik wekslowy staje się wierzycielem na skutek przeniesienia na niego posiadania weksla, wyraźnie dopuszcza art. 11 zdanie trzecie i czwarte Pr.weksl. W doktrynie taką dyspozycję wekslem określa się mianem indosu zwrotnego; jednocześnie zaznacza się, że osoba, która powtórnie nabyła weksel, traci prawo regresu w stosunku do tych swoich poprzedników, wobec których sama odpowiada wekslowo z pierwszego podpisu. Zasadę tę akceptuje również Sąd Najwyższy, który w orzeczeniu z dnia 11 kwietnia 1933 r., Rw 786/33 ("Przegląd Prawa Handlowego" 1933, poz. 1180) przyjął, że indosant, odpowiedzialny z wekslu indosatariuszowi, nie może dochodzić przeciwko temu indosatariuszowi sumy wekslowej na podstawie późniejszego indosu.

Zastosowanie tej zasady w niniejszej sprawie oznacza, że Agencja „A.”, do której weksel „powrócił” w dniu 7 kwietnia 1999 r., na skutek indosu dokonanego przez spółkę „Z.W.” nie nabyła tą drogą prawa regresu do swoich poprzedników, wobec których odpowiadała wekslowo z pierwszego indosu – w tym m.in. do pozwanego PKP. Odmienne stanowisko w tej istotnej dla sprawy kwestii, prezentowane przez cały czas trwania procesu przez stronę powodową i podtrzymywane w kasacji, jest nietrafne. Stanowisko to opiera się na założeniu, że takie powtórne nabycie weksla nie jest jego nabyciem na nowo, lecz stanowi, na skutek swoistego przesunięcia praw, powrót do praw wekslowych, które

przysługiwały nabywcy pierwotnie. Jest ono prawdopodobnie reminiscencją poglądu wyrażanego w tej kwestii w przedwojennej doktrynie prawa wekslowego, którego jednak powódka nie uwzględniła w całości. Zgodnie bowiem z całościową treścią tego poglądu, nabywca weksla w drodze indosu zwrotnego wraca w swe poprzednie prawa wekslowe – „płacąc sumę wekslową”. Wykupienie weksla, jako warunek wejścia przez nabywcę w poprzednie prawa w drodze indosu zwrotnego, akcentowany jest także w orzecznictwie (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 1930 r., I.C. 1144/29, "Przegląd Prawa Handlowego" 1930, s. 377). Tymczasem strona powodowa pomija wymóg wykupu weksla, jako warunku powrotu do pierwotnych praw wekslowych. Przyjęcie jej stanowiska – w wersji okrojonej w stosunku do oryginalnej – prowadziłoby w konsekwencji do tego, że na skutek zwrotnych indosów Agencja „A.” powróciłaby do uprawnień wekslowych, które jej przysługiwały do dnia 15 lipca 1998 r., tj. do dnia indosowania weksla, a spółka „Z.W.” powróciłaby do uprawnień utraconych na skutek indosu dokonanego w dniu 7 kwietnia 1999 r. Do zaakceptowania takich skutków nie ma uzasadnienia prawnego, stanowisko powoda w tej kwestii trzeba zatem uznać za chybione.

W rezultacie przyjęć należy, że dla rozstrzygnięcia o tym, czy i jaką treść uprawnień uzyskała strona powodowa na skutek indosowania na nią weksla w dniu 4 lipca 2000 r. przez spółkę „Z.W.”, przesądzający jest stan uprawnień zbywcy z tej daty, a nie z okresu pierwszego posiadania weksla, czyli sprzed dnia 15 września 1998 r.

Jest bezsporne, że spółka „Z.W.” otrzymała weksel w dniu 15 marca 2000 r. w formie indosu od Agencji „A.”. Wbrew zastrzeżeniom kasacji uznać trzeba, że Sąd Apelacyjny prawidłowo ocenił, że był to indos po terminie *sensu stricto* w rozumieniu art. 20 zdanie drugie Pr.weksl. Termin płatności weksla ustalony został w nim na dzień 15 lipca 1999 r. Do tej daty ani później, zapłata weksla nie nastąpiła. Niezależnie od tego możliwość poszukiwania zwrotnego roszczenia wekslowego powstała jeszcze przed tą datą, mianowicie z chwilą otwarcia postępowania układowego wobec wystawcy weksla (art. 43 ust. 2 Pr.weksl.), tj. z dniem 9 kwietnia 1999 r. Weksel nie wymagał protestu (wystawiony był z formułą „bez protestu” – art. 46 zdanie pierwsze Pr.weksl.). Zgodnie z wyraźną dyspozycją art. 20 zdanie drugie Pr.weksl. dokonany po terminie płatności indos miał w tym wypadku skutki zwykłego przelewu. W tej sytuacji należy podzielić ocenę Sądu Apelacyjnego, że chociaż spółka „Z.W.” nabyła weksel w dniu 15 marca 2000 r. od Agencji „A.”

posługując się formą indosu, to jednak nie był to indos w rozumieniu art. 14 Pr.weksl., lecz przelew w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego. Przelew jest sposobem pochodnego nabycia praw. Jak wyjaśniono wyżej, Agencja w dacie dokonywania przelewu nie miała prawa do indosu zwrotnego w stosunku do indosantów ją poprzedzających, w tym do pozwanego PKP. Nie mogła zatem takiego roszczenia przenieść w drodze przelewu "obleczonego w formę indosu" z dnia 15 marca 2000 r. na rzecz spółki „Z.W.”; ta zaś, nie mając własnego prawa wobec PKP, nie mogła dokonać skutecznej cesji w formie indosu w dniu 4 lipca 2000 r. na rzecz powodowej spółki „T.”. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 3 września 1930 r., III. I. Rw 329/30 ("Przegląd Sądowy" 1930, s. 740) wyjaśnił, że regulacja z art. 20 zdanie drugie Pr.weksl. ma charakter *iuris cogentis*. Stąd też należy przyjąć, że ustanowiona w tym przepisie zasada, iż indos po proteście z powodu niezapłacenia ma tylko skutki zwykłej cesji, obowiązuje niezależnie od faktu dobrej wiary nabywcy. Przyjmuje się przy tym powszechnie, że z zasady tej wypływa wniosek, iż indosatariusz poteterminowy może wprowadzić indosować weksel dalej, z tym, że wszystkie późniejsze indosy mają charakter zwykłego przelewu. Jest tak dlatego, że protest z powodu niezapłacenia zamyka szereg indosów i indosatariuszy przedprotestowych. Dalszy obieg weksla jest więc możliwy tylko na podstawie indosu dokonanego przez osobę posiadającą szczególne uprawnienia, tj. taką, która spowodowała protest, jeżeli ma ona legitymację do takiego indosowania, bądź taką, która wykupiła weksel w drodze regresu, przy czym poprzednio figurowała już na wekslu (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 1930 r., I. C. 1144/29).

Jeżeli zatem strona powodowa nie nabyła praw wekslowych na podstawie indosu z dnia 4 lipca 2000 r., gdyż pod tą postacią krył się przelew z kodeksu cywilnego, a dokonującej tego przelewu spółce „Z.W.” nie przysługiwało w tym czasie roszczenie przeciwko pozwanej PKP, to oddalenie powództwa przez Sąd Apelacyjny było prawidłowe. Kasacja powódki była więc nieusprawiedliwiona i podlegała oddaleniu (art. 393¹² k.p.c.).